

תוכן עניינים

מבוא	2
1. החקירה המשטרית – החובות כלפי הציבור וכלפי הפרט	4
1.1. סמכויות המשטרה לחקור- הבסיס הנורמטיבי	6
1.2. זכויותיו של הפרט בעת חקירה משפטית	7
1.2.1. הזכות להליך הוגן	8
1.2.2. הודאה- חופשית ומרצון	12
2. תחבולות, הצדקה וביקורת	17
2.1. סוגי התחבולות שבשימוש המשטרה	17
2.2. הבחנה בין תחבולה לגיטימית לבין אמצעי פסול, בין ביקורת להצדקה	19
3. משפט משווה	22
ביבליוגרפיה	26

מבוא

"כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה ברב יועץ" (משלי פרק כ"ד)

זהו המוטו של המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים. יצוין, כי המוסד הינו גוף הממונה על איסוף ומחקר מודיעיני, ולכן אין זה מפתיע שדווקא המוסד בחר במשפט זה להיות המוטו שלו, הרי שמתוקף תפקידו מחיוב זה לנהוג בתחבולות ומניפולציות על מנת להגיע למידע לו הוא זקוק. אין זה סוד כי בעת תשאול או חקירה יש צורך בשימוש בתחבולות ותכסיסים על מנת להגיע לחקר האמת. אולם נשאלת השאלה, מה חוקיותן של אותן התחבולות?

במסגרת סמינריון זה, תעמוד השאלה זו למבחן, כאשר הנחת היסוד הינה כי השימוש בתחבולות הינו, לעיתים קרובות, הכרחי לשם חקר האמת. זה המקום לציין כי התחבולות מתחלקות לשלוש קבוצות עיקריות: אנושיים, לרוב מדובר מדובבים או סוכנים; טכניים, הקלטות, מעקבים, סימונים וכו'; ומניפולטיביים, במסגרתם מוצגים מצגי שווא בפני הנחקר במטרה לגרום לו להודות במעשים, לספר אודות המקרה וכו'.

שאלת חוקיות תחבולות בחקירה, הינה שאלת הנגזרת, במקרה דנן, מהחקירה הפלילית, שהינה חוליה חיונית של ההליך הפלילי בכללותו. ישראל כמדינה דמוקרטית הרוצה להבטיח את קיומה מערכת נורמטיבית אשר מגדירה את כללי המותר והאסור בהתנהגות האנושית, באמצעות ההליך הפלילי מתגשם רצון זה על ידי אכיפה של החוקים והכללים השומרים על ההסדר הציבורי¹. כמו כן, כמדינה דמוקרטית על המדינה לכבד את זכויות אזרחיה כבני אדם על ידי הגבלת כוח האכיפה השלטוני². בעצם, הדרישה הינה לאזן בין שני האינטרסים מתנגשים, כאשר הדבר מתבקש להיעשות על ידי איזון מתמיד בין השימוש בכוח שלטוני הנדרש לאכיפת החוק, לבין ההגנה על זכויות היסוד של החשוד הנחקר. המטרה של איזון זה הינה להבטיח הן את ההגנה הראויה על זכויות אדם והן את שמירה הלגיטימיות הציבורית של ההליך הפלילי כולו³.

¹ בג"ץ 2605/05 המרכז האקדמי למשפט ועסקים, חטיבת זכויות האדם נ' שר האוצר, (ניתן ב-19.11.2009, פורסם בנבו) (להלן: "הלכת המרכז האקדמי"), פס' 4 לפסק דינה של השופטת פורקציה; וכן, בש"פ 3152/05 בן יעיש נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-10.05.2005, פורסם בנבו).

² שם, פס' 10 לפסק דינה של השופטת פורקציה.

³ שם, פס' 6 לפסק דינה של השופטת פורקציה.

על מנת לענות על שאלת חוקיות התחבולות, יבנה הסמינריון כנדבך על גבי נדבך, כאשר הפרק הראשון יבחנו חובות המשטרה בחקירה, אל מול זכויות הפרט בחקירה. יצוין כבר כעת כי בעקבות המהפכה החוקתית שחלה ב-1992, מעמדו של הפרט וזכויותיו קיבלה מקום נכבד במדרג הדין הישראלי, ולכן מטרה היא לבחון כיצד מאזנים בין זכויות הפרט לחירות לבין אינטרס ציבור כולו לסדר ציבורי. בפרק השני, לאור המסקנות, הפרק הראשון, תבחן בעצם שאלת החוקיות של תחבולות בחקירה, כאשר המטרה היא לבחון מתי תחבולות הם לגיטימיות לכול דבר, ומתי הם פסולות. כמובן, שאין זה מין הנמנע לדון בשאלת ההצדקות לתחבולות אל מול הביקורת כלפיהן. בפרק השלישי והאחרון, תבחן סוגיית התחבולות בדין האמריקאי, בנגיעה בדין האנגלי ואירופי. המטרה המרכזית של פרק זה היא לבחון את המסקנות שהושגו בפרקים 1 ו-2 אל מול המצב במערכת המשפט האמריקאית.

אציין כי בחרתי בנושא זה כי (נא להביא נימה אישית מדוע נבחר הנושא)

1. החקירה המשטרית – החובות כלפי הציבור וכלפי הפרט

המשטרה, הגוף האמון על אכיפת החוק ושמירת הסדר הציבורי, מתוקף תפקידה נתקלת לא פעם באחת הדילמות הסבוכות ביותר; בעת חקירה על המשטרה לאסוף חומר ראיות רחב ואמין ככל הניתן על מנת לבסס עבירה שבוצע, במטרה להעמיד לדין את מבצע העבירה⁴, יפים לכך דבריו של השופט ויתקון בע"פ 216/74 גד כהן נ' מדינת ישראל⁵:

"עלינו להתחשב בקשיים שהמשטרה נתקלת בהם במלחמתה בפשע, ובפרט במלחמתה בפשע מאורגן, שמבצעיו הם בריונים ואנשי העולם התחתון. אין אני אומר שבמלחמה זו כל האמצעים כשרים, אך אין אני גם מוכן להיתמם ולדרוש מן החוקרים שלא ישאלו שאלות מכשילות או שלא ישתמשו במה שנקרא "תחבולות". חקירתו של פושע אינה משא-ומתן בין שני סוחרים שלווים והגונים המנהלים את עסקם על בסיס אמון הדדי מירבי. במשא-ומתן כזה הייתי דורש מן הסוחר שלא ישאיר את בעל שיחו בספק על כך שלא נמצאו טביעות אצבע על השיקים או, אם נמצאו, שאינם שלו. מחוקר משטרה המשתדל לדובב חשוד (וכאן מותר לי להזכיר שעברו של החשוד ידוע לחוקר), אין אני דורש "הגינות" כזאת. זכותו של חשוד היא לשתוק ולא ל"הישבר"; זכותו וחובתו של חוקר להשתמש באמצעים סבירים כדי להשיג מהנחקר ידיעה."

(הדגשה שלי, אינה במקור).

מדבריו אלו של השופט ויתקון עולה כי השימוש בתחבולות, לכאורה, מותר אולם הוא מסייג ואומר כי יש להשתמש ב"אמצעים סבירים" ומכאן נובעת הדילמה, מה הם אותם "האמצעים הסבירים". מחד, המשטרה ואנשיה כפופים למערכת החוקים כפי שזו מעוגנת בחוק המשטרה, תשס"ו-2006 (להלן: "חוק המשטרה") ופקודת המשטרה [נוסח חדש], תשל"א-1971 (להלן: "פקודת המשטרה"). ואף יתרה מכך, כפופים אלו למערכת האתית הצומחת מתוקף תפקידם כשוטרים,

⁴ יעקב קדמי על סדר הדין הפלילים, קובץ הרצאות. חלק א (1985)

⁵ פ"מ כט(1) 340, 351 (1974) (להלן: "פרשת גד כהן").

מערכת זו מבקשת להבטיח התנהגות אתית מצד אנשי המשטרה בכל זמן נתון בייחוד כאשר מדובר בחקירה. זה המקום לציין כי כאתיקה מוגדרת כקול המצפון שנמצא בין החוק למציאות היומיומית. כאשר אתיקה וחוק הינם משלימים זה את זה ויוצרים נורמות התנהגותיות רצויות שאינן בהכרח מעוגנות בחוק.⁶

דוידוביץ, במאמרו, מציין כי עבודת המשטרה מתאפיינת בצורך הרב של השוטר להפעיל שיקול דעת עצמאי, דוידוביץ אף מפנה לסעי' 4 לפקודת המשטרה [נוסח חדש], תשל"א-1971 וטוען כי הסיפא של הסעיף מקפל בתוכו את החובות החלים על השוטר בצד סמכויותיו. דהיינו, תפקידו של השוטר כולל בתוכו אישית ורגשית כאחד, לפיכך, אישיותו של השוטר הינה כלי עבודה בידיו לביצוע עבודתו על הצד הטוב ביותר, כאשר מצופה ממנו לעשות שימוש ההולם את ציפיות המחוקק והציבור.

לאור הדברים שנאמרו, אין זה מין הנמנע להחיל על החוקרים את החובה לפעול בצורה חוקית ואתית כאחד בעת שימוש בתחבולות בחקירה, וזאת במטרה להגשים את אינטרסים של הציבור, והפרט כאחד. קרי, מחד האינטרס הציבורי הינו לפעול למיגור תופעת הפשיעה והבאה לדין של מבצעי העבירה בפועל. כאשר, מנגד אינטרס הפרט הינו לחיות בכבוד ולא להיות מורשע בעבירה שלא בוצעה על ידו.

⁶ אבי דוידוביץ "אתיקה בניהול חקירה" (1991) :

http://134725.livepage.co.il/image/users/134725/ftp/my_files/%D7%90%D7%AA%D7%99%D7%A7%D7%94%20%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%94%D7%95%D7%9C%20%D7%97%D7%A7%D7%99%D7%A8%D7%94.pdf?id=3206487

1.1. סמכויות המשטרה לחקור - הבסיס הנורמטיבי

ההסדרה המפורטת של סמכויות המשטרה ניתן למצוא במספר חוקים שונים⁷; כאשר בסעי' 3 לפקודת המשטרה מגדיר את תפקידיה הבסיסיים של המשטרה בזו הלשון:

3. "משטרת ישראל תעסוק במניעת עבירות ובגילויין, בתפיסת עבריינים ובתביעתם לדין, בשמירתם הבטוחה של אסירים, ובקיום הסדר הציבורי ובטחון הנפש והרכוש."

יתרה מכך, על מנת להכשיר את פעולתה זו המשטרה סעי' 12(1) לפקודת הפרוצדורה הפלילית (עדות)⁸ מקנה סמכויות חקירה בעת ביצוע עבירה:

2. "1) קצין משטרה בדרגת מפקח ומעלה, או כל קצין אחר או סוג אחר של קצינים המורשים בכתב, בדרך כלל או במיוחד, על ידי שר המשפטים, לערוך חקירות על ביצוע עבירות, רשאי לחקור בעל-פה כל אדם המכיר, לפי הסברה, את עובדותיה ונסיבותיה של כל עבירה, שעליה חוקר אותו קצין משטרה או אותו קצין מורשה אחר כנ"ל ורשאי הוא לרשום בכתב כל הודעה, שמוסרה אדם הנחקר כד."

הסדרה זו של סמכויות המשטרה נועד לשרת שתי מטרות מקבילות; כפי שצוין לעיל, הסדרה חוקית זו נועד לאפשר למשטרה למלא כראוי את תפקידיה השונים באכיפת החוק ובתפיסת עבריינים, וכך לקדם את ההגנה על הביטחון האישי והסדר הציבורי במדינה. מנגד, נועדה ההסדרה החקיקתית המפורטת לתחום את סמכויות המשטרה שהפעלתן כרוכה מעצם טיבה בפגיעה בזכויות אדם שונות ובחירויות בפרט⁹.

⁷ ראה: סעי' 58 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982 (להלן: "חסד"פ"), קובע כי כל אדם רשאי להגיש תלונה למשטרה על שבוצעה עבירה. וכן סעי' 59, קובע כי נודע למשטרה על ביצוע עבירה, אם על פי תלונה ואם בכל דרך אחרת, תפתח בחקירה.

⁸ חא"י, פרק ל"ד מס' 33 לשני 1972

⁹ רע"פ 10141/09 אברהם בן חיים נ' מדינת ישראל, (ניתן ב- 6.03.2012).

יתרה מכך, ההסדרה מעניקה סמכות שהפעלתה אינה נתונה לשיקול דעת המשטרה בלבד, אלא מדובר בסמכות שישנה חובה להפעיל אותה. בכפוף לסמכות הנתונה למשטרה על פי חוק במקרים מסויים שלא לחקור¹⁰, הרי המשטרה חייבת לחקור, ביצוע עבירות. חובה זו מקבלת משנה תוקף, כאשר החקירה העלתה קשר בין עבירה לאדם מסויים כמבצעה. במקרה זה, אם הוחלט שלא לחקור, חייבת המשטרה למצות את החקירה במובן של חקר האמת. לאמור, אין תפקידה של המשטרה רק לאסוף ראיות שיש בהן לייחס לאדם ביצוע עבירה, אלא לחקור ולאסוף ראיות שיש בהן גם כדי לנקות אדם מחשד לביצוע עבירה. יובהר, כי חקירה בלתי מושלמת ככזו יש בה פגיעה בזכויות אזרח. אין לשכוח כי פגיעה באינטרס הציבורי של הבאת עבריינים לדין, בבחינת הגנה על החברה מגורמים שליליים, כמותה כפגיעה באדם, משום היות החקירה לקויה. מיצוי החקירה מתוך מטרה להגיע במידה המרבית לחקר האמת, היא ממילא חובת המשטרה, משום שיש בה כדי להגן זכויות האדם¹¹.

1.2. זכויותיו של הפרט בעת חקירה משפטית

כפי שהוצג, המשטרה מחויבת לעשות שימוש בסמכות ולחקור, מכאן נשאלת השאלה מהן זכויותיו של הפרט כחשוד שנחקר בחקירה מעין זו. זה המקום לציין כי על מנת לבחון את מעמדם החוקי של תחבולות בחקירה ושימוש באמצעים סבירים, יש לבחון את הזכויות שיש לחשוד בעת חקירה וכיצד יכול זה לעמוד עליהן. ציון לעיל במבוא כ במסגרת ההליך הפלילי יש צורך לאזן בין שני אינטרסים מתנגשים, וזאת במטרה להבטיח הן את ההגנה הראויה על זכויות אדם והן שמירה על הלגיטימיות של ההליך הפלילי כולו. זה המקום להרחיב ולומר כי מלאכת איזון אינה קלה, מהסיבה שמדובר בשני אינטרסים מנוגדים אומנם, אך גם משלימים; הצורך הציבורי להילחם בפשיעה שומר על זכויותיו של הפרט לחיות בכבוד וללא פחד. אם זאת, הגברת השמירה על האינטרס הציבורי עלולה לפגוע בזכויות הפרט והגברת הערך של שמירה על זכויות הפרט עלולה לפגוע באינטרס הציבורי. כיום העמדה הרווחת גורסת כי המתח בין האינטרס הציבורי לבין זכויות הפרט, הנטייה

¹⁰ ראה: סעי' 59 לחסד"פ.

¹¹ ת"פ (ראשל"צ) 4081/04 מדינת ישראל נ' בן שטרית איציק ואח', (ניתן ב- 31.03.2005, פורסם בנבו).

היא להגן ככל הניתן על היקפן של זכויות האדם עד לאותו גבול שמעבר אליו עלול האינטרס הציבורי באכיפת החוק להיפגע פגיעה קשה ומהותית¹².

1.2.1. הזכות להליך הוגן

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו קובע בסעי' 5 כי אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם במאסר או במעצר, לפיכך פגיעה בזכות יסוד זו מהווה פגיעה חוקתית בזכויות של הפרט שנאשם ונחקר. המסקנה המתבקשת הינה כי הזכות להליך הוגן הינה זכות בעלת מעמד חוקתי בשיטת המשפט הישראלי¹³.

זה המקום לציין כי בהלכת יששכרוב לראשונה הכיר בית המשפט העליון בדוקטרינת פסילת ראיות אשר הושגו שלא כדין על ידי תחבולות של החוקרים. במקרה דנן מדובר בחייל אשר נעצר ונחקר בחשד להחזקת סם ושימוש בו; במסגרת חקירתו, נמנעו חוקריו במתכוון מלהודיע ליששכרוב על זכותו להיוועץ בעורך דין, ועל ידי כך הצליחו החוקרים לגבות הודאה באשמה. תחילה, בבית הדין הצבאי המחוזי נפסק כי ההודאה נגבתה שלא כדין ולא אינה יכולה לשמש כראייה; בית הדין הצבאי לערעורים הפך החלטה זו ובשל כך, הגיע המקרה לפתחו של בית המשפט העליון. יש להדגיש כי הערעור הוגש עוד בשנת 1998, אולם פסק הדין ניתן כמעט עשור לאחר מכן בשנת 2006, הדבר נעוץ בעובדה שהשופטים חיכו למחוקק לתת מענה לטענות שהועלו על ידי צדדים, משלא קרה הדבר ניתן פסק הדין, כך עולה מדבריה של השופטת בייניש¹⁴:

"נוכח החשיבות המשפטית, הציבורית והחברתית של הסוגיות המונחות לפתחנו ובהתחשב במגוון ההסדרים הנוהגים בהקשר הנדון במדינות אחרות, ראינו להמתין עם מתן הכרעתנו, שמא יימצא לשאלות אלה מענה בחקיקתה של כנסת ישראל. משלא בשלו הצעות-החוק האמורות לכדי חקיקה מאז הגשת הערעור ועד היום, אין מנוס מדיון בטענות הצדדים והכרעה בהן. עם זאת, כפי שיובהר להלן, אין בפסק-דיננו משום מענה מלא למכלול השאלות הכרוכות בסוגית קבילותן של

¹² ראה: ה"ש 1, הלכת המרכז האקדמי, פס' 10 לפסק דינה של השופטת פורקצ'יה; וכן, בש"פ 2043/05 מדינת ישראל נ' זאבי ואח', (ניתן ב-19.09.2005, פורסם בנבו), שם נקבע כי נדרשת התחשבות, בד בבד, ב"ערכי ההגנה על זכויות הנאשם והצורך להבטיח משפט הוגן כערך עליון בהליך הפלילי".

¹³ ע"פ 5121/98 רפאל יששכרוב נ' התובע הצבאי, (ניתן ב-4.5.2006, פורסם בנבו) (להלן: "הלכת יששכרוב").

¹⁴ שם, פס' 13.

ראיות שהושגו שלא כדין. יש להניח כי אם יתעורר הצורך בכך יוסדרו שאלות אלה

בעתיד בחקיקה שתהא תואמת את הוראותיו של חוק היסוד."

(הדגשה שלי, אינה במקור)

רבים ציפו בקוצר רוח לתוצאות הלכת יששכרוב, אשר התמקדה בשני נושאים עיקריים: האחד, מבחן החופשיות ורצוניות ההודאה, הקבוע בסעי' 12 לפקודת הראיות [נוסח חדש] התשל"א-1971 (להלן: "פקודת הראיות"); השני, כלל פסילה כללי של ראיות שהושגו באמצעים בלתי חוקיים¹⁵. כפי שצוין לעיל, החידוש שהביאה עמה הלכת יששכרוב הינה אימוץ כלל פסילה הכללי של ראיות שהושגו שלא כדין.

נשאלת השאלה, מה עשה הפסיקה בטרם המהפכה החוקתית שאישרה לקבל את כלל פסילה של ראיה שהושג שלא כדין. בבחינת סעי' 12(א) לפקודת הראיות עולה כי המחוקק מכיף את קבילותה של ההודיה, לשני פרמטרים: ההודיה צריך ליתן בצורה חופשית ומרצונו של החשוד. הפסיקה הישראלית נחלקה בדעותיה בשאלה כיצד יש לפרש את דרישת החוק, בשל מחלוקות אלו התפתחו שלוש אסכולות שונות¹⁶, במסגרת סמינריון זה יושם דגש על הגישה החוקתית חינוכית הגורסת, כי יש להגן על זכותו של האזרח שלא ליפול קורבן למעשי אלימות משטרתית ולפגיעה בכבוד האדם בעת חקירתו¹⁷. על פי גישה זו, אם נקבע, כי האמצעי שאותו נקט החוקר נגד הנחקר הינו פסול, תיפסל ההודאה ללא צורך בבדיקה אם ההודאה היא אמתית חרף השימוש באמצעי הפסול. יצוין, כי הדגש הושם על גישה זו מהסיבה שהיא זו שמדגישה הצורך לפסול ראיות שהושגו שלא כדין לשם הרתעת חוקרי המשטרה מלהפר את הדין בלהיטותם להשיג או ליצור ראיות מרשיעות¹⁸. קרי, במילים אחרות גישה זו יוצאת נגד תחבולות לא חוקיות בחקירה, כעולה מדבריו של השופט כהן בהלכת **אבו מדיג'ים**¹⁹:

¹⁵ בועז סנג'רו "כלל פסילת הראיות שהושגו שלא כדין שנקבע בהלכת יששכרוב- בשורה או אכזבה? דעה והזמנה לדיון נוסף" **משפט צבאי** יט (התשס"ז) 67.

¹⁶ שם, עמ' 75; וכן, יעקב קדמי **על ראיות- הדין בראי הפסיקה**, כרך א (התשנ"ט) 29.

¹⁷ ע"פ 183/78 **סלימן סלמן אבו מדיג'ים נ' מדינת ישראל**, פ"ד לד(4) 533 (1980).

¹⁸ ראה ה"ש 15 לעיל, בועז סנג'רו, עמ' 76.

¹⁹ ע"פ 369/78 **יוסף ראשד אבו מדיג'ים נ' מדינת ישראל**, (ניתן ב- 25.06.1979, פורסם בנבו) (להלן: "הלכת אבו מדיג'ים").

"אודה כי למקרה ולמשמע הערעור הנוכחי התחלתי לראשונה לפקפק במצקת, שמא הגיע הזמן והמלחמה בפשעי הפושעים צריכה להידחות מפני המלחמה בפשעי שוטרים. שאלתי את עצמי אם על ידי השימוש השיפוטי שר אנו השופטים עושים בראיות – ולו גם כשרות מבחינת דיני הראיות – שהושגו על ידי חוקרים פושעים, אין אנו עושים עצמנו שותפים לאחר המעשה לפשעיהם: סוף סוף אין החקירה המשטרית כולה אלא הליך הכנה למשפט, ויש בפשעי החקירה כדי להטיל צל כבד על הליכי המשפט הבאים בעקבותיה. אילו ראיתי שהועלנו בתקנתנו, ולו רק במקצת מן המקצת, והחוקרים הפושעים באו על עונשם הראוי להם, ומקרי ההתעללות בעצורים הולכים ומתמעטים – כי אז החרשתי; אבל הרושם העגום הוא שהמרים הולכים ורבים, וחומרתם הולכת ומחריפה. השוטרים מצפצפים על הביקורת הנמתחת עליהם מפי השופטים ואינם מקיימים הוראותיהם, ואין פוצה פה. גם בערעור זה היינו שוב עדים לכך שהחקירה התנהלה תוך התעלמות גמורה – אם מתוך זדון ואם בבלי דעת בלתי אחראית – מן ההוראות אשר בית משפט זה נתן ושנה ושילש מזה שנים רבות. חקירה משטרית המתנהלת בניגוד להנחיותיו המפורשות של בית משפט זה – מה פלא שחשודה היא בעיני בית המשפט שמתנהלת היא גם בניגוד לחוק. "

(הדגשה שלי, אינה במקור)

דבריו אלו של השופט כהן, מציגים תמונה עגומה של רמיסת זכויות הנחקרים בידי המשטרה, שלא לדבר על מעשים הגובלים במעשים פליליים המתבצעים על ידי אנשי החוק. עוד יצוין, כי דבריו אלו של השופט כהן נאמרו בטרם המהפכה החוקתית ובטרם חיקוק חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. לכן, הרי שניתן להסיק כי כבר בטרם המהפכה החוקתית והלכת יששכרוב, הפסיקה הישראלית בחרה לפסול ראיות שהושגו שלא כדין, ולא להרשיע על סמך ראיות מעין אלו.

לאור כל הנאמר, המסקנה המתבקשת הינה, כפי שנטען, הזכות להליך הוגן הינה לב ליבו של המשפט הפלילי. פגיעה בהגינות ההליך הפלילי עלולה לגרום לעיוות הדין, משמע פגיעה בערכים המקדמים את לגיטימיות ההליך הפלילי ואת לגיטימיות ההחלטה השיפוטית²⁰. הרי, שהפחד הכי גדול של הפסיקה, ואף של הציבור, הינו הפחד מהרשעת אדם חף מפשע כתוצאה מחומר חקירה

²⁰ עופר גוט עיוות דין בהליך הפלילי, 14-18 (התשס"ח, 2008) (להלן: "גוט").

לקוי. משפטו של הנאשם מתנהל על דרך של הסתמכות על חומרי החקירה, באם השופטים לא יכלו לבטוח כי חומר החקירה המנוח בפניהם הינו אמין, דבר יהווה משבר אמון קשה בין מערכת המשפט למשטרה, ולציבור כולו. הודאות שווא, יש בהם את הכוח להכריע את גורלו של הנאשם, הן מהוות משקל ראייתי רב, ובכך שאר הראיות מאבדות ממשקלן. דברים אלו עלולים להוביל למסקנות השונות בתכלית, אילו לא השופטים היו בוחנים את הראיות ללא ההודאה, זאת אף ניתן ללמוד מדבריו של השופט כהן כפי שהובא לעיל²¹ יותר מכך, הפסיקה החמירה, וקבעה כי החלטה להרשיע חשוד, לאחר שחלק מחומר החקירה הוסתר מעיניהם של הסנגורים, נגועה בעיוות דין גם אם ניתן היה להרשיע את החשוד על יסוד חומר החקירה הקיים, אף אילו לא הוסתר דבר מעיני סנגוריו²².

יובהר, צמריון-חלק במאמרה מבחינה ביו שני מצבים שונים של עיוות הדין: מצב של אי-מיצוי חקירה; מצבים של מחדלי חקירה ראייתיים, המקבלים משקל ראייתי שעשוי להביא לזיכוי הנאשם; ומצבים של מחדלי חקירה דיוניים, הפוגעים בזכותו של חשוד להליך פלילי הוגן, אשר עומדים בבסיסו של כלל הפסילה הפסיקתית. עוד מציינת צמריון-חלק כי אי מיצוי חקירה משמעותו כי רשויות החקירה יכלו לעשות את עבודתן ביתר מקצועיות מבחינה כזו או אחרת, יכלו לנהל את החקירה בצורה יעילה יותר²³. דעה זו נתמכת על יד השופטת ארבל בע"פ 5104/06 בניירי שלויל נ' מדינת ישראל²⁴, באומרה:

" בחינת טענה לקיומם של מחדלי חקירה אינה מבקשת לבחון האם ניתן היה לנהל את החקירה בדרך אחרת, טובה יותר, יעילה יותר, אלא האם קופחו זכויותיו של החשוד, האם בחקירתו לא נשמרו הכללים וההנחיות שגובשו על מנת לאפשר לו להתגונן כראוי ולאפשר לבית המשפט לבצע מלאכתו בגילוי האמת. כידוע, מקום

²¹ גם השופט כהן וגם דליה צמריון-חלק "עיוותי דין בחקירה בהקשר למניעת זכויות הנחקר" הרשעות שווא- היבטים פילוסופיים, פסיכולוגיים וארגוניים 243, 246 (פרלשטיין וגינוסר, עורכים, 2012) (להלן: "צמריון-חלק"), מסכימים כי תפקידה של המשטרה הינו הכנה למשפט, לכן, עיוות דין אינו רק פגם משפטי, אלא גם פגם מוסרי וערכי עם סיכון קרוב לוודאי כי לפגיעה אנושה אמתית בפרט.

²² שם, צמריון-חלק.

²³ שם, עמ' 245-244.

²⁴ תק-על 2007(2) 2156 (2007) ואסמכתאות שם.

בו לא קופחה הגנת הנאשם לא די במחדל החקירה עצמו כדי להביא לזיכוי הנאשם

....

משקלו של המחדל החקירתי ייקבע הן מתוך בחינת המחדל עצמו, טיבו ומהותו, הן – ובעיקר, מתוך בחינתו על רקע מכלול הראיות (ע"פ 2511/92 חטיב נ' מדינת ישראל, תק-על 93(2) 1497). בחינתם של מחדלי חקירה צריכה להיעשות מתוך הכרה בחומרתה של אי ההקפדה על נהלי חקירה וביצוע פעולות חקירה חיוניות מחד גיסא, ומאידך גיסא תוך הכרה בכך כי בחכמה שבדיעבד ניתן לעולם להצביע על סוגיות שניתן היה להעמיק בהן או על פעולות שלגביהן ניתן היה לפעול אחרת."

(הדגשה שלי, אינה במקור)

גם המלומד גוט מצטרף לדעה זו וטוען כי מערכת המשפט מוכנה לקבל טעויות ופגמים שונים בהליך פלילי, אין היא מוכנה לקבל טעויות או פגמים בהליך העולים כדי עיוות דין. עיוות דין מחייב נקיטת פעולה לשם תיקונו, מאחר ויש בעיוות זה פגיעה בערכים המקדמים את לגיטימיות ההליך הפלילי ואת לגיטימיות ההליך הפלילי ואת לגיטימיות ההחלטה השיפוטית בהליך הפלילי²⁵. יודגש כי סעי' 215 לחסד"פ וסעי' 31(א)(4) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, קובעים עיוות דין יכולה להוות עילה למשפט חוזר ודחיית ערעור ואין הם דורשים פגיעה באמת לצורך הכרה בקיומו, די בפגיעה בהליך ובהגינות ההליך. יתרה מכך, פגם דיוני אינו נמדד במידת השפעתו על תוצאת ההליך אלא במידת חומרתו. ואולם, כשחשוד מודה בדבר שלא עשה, מכל סיבה שהיא, בין סבר שעדיף להודות כדי להשתחרר ולאחר מכן כבר יוכח שלא – הוא, או כי לא קיבל ייעוץ נכון, או שחוקר אלים ריפה את גופו ואת נפשו- הרי שתיפגע עד מאוד האמת ועיוות הדין יהיה עצום ורב, וזה מייחד את העיוות הדין בהליך בחקירה, שאין בגדר פגם טכני אלא פגיעה באמת, וחמור פי כמה²⁶.

1.2.2. הודאה - חופשית ומרצון

²⁵ ראה: ה"ש, 20 גוט, עמ' 14-18.

²⁶ ראה: ה"ש 21 לעיל, צמריון-חלק, עמ' 247.

הוצג לעיל, כי בטרם המהפכה החוקתית והלכת יששכרוב התבססו הפסיקה על סעי' 12 לפקודת הראיות בשביל לבחון את קבילותה של הודאה של החשוד. כפי שצוין לעיל הודאתו של החשוד צריכה להיות חופשית ומרצון, על מנת שזו תהא קבילה כראיה בהליך המשפטי. עולה כי דרישה לקבילות ההודאה באה להבטיח כי החשוד יינה משתי זכויות יסוד: הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמי המתבטאת כזכות השתיקה, והזכות להיוועצות עם עורך דין.²⁷ זה המקום להדגיש כי זכויותיהם של החשודים אינן שונות מזכויות של כל אדם באשר הוא אדם. עם זאת, זכויות האדם אינן בלתי מוגבלות אלא הן מסויגות לעיתים מפני זכויות הציבור או זכויות של אנשים אחרים. לכן, הביטוי "זכויות חשודים" טומן בחובו את הכלליים שצינו לעיל, וזאת במטרה לשמור על זכויות החשוד.²⁸

מאחר ולהודאה כוח ראייתי רב, אין זה מפתיע כי היא התוצר החושב ביותר של החקירה המשטרית, ובשל כך נמצאת לרוב במרכז הדיון המשפטי. כאשר החשש המרכזי, כפי שצוין לעיל, טמון בסכמה כי חקירה לא נכונה תניב הודאה כפויה, כזו שאינה ניתנת 'חופשית ומרצון' בגלל הטקטיקות השונות שנקטו על מנת לגבות אותה.²⁹ בתוך כך, הזכות העיקרית מבין הזכויות היא זכות השתיקה שקיבלה מעמד מכובד במשפט הישראלי. יוזכר כי בפרשת יששכרוב נפסק כי מן ה ראוי לאמץ את דוקטרינת פסילה פסיקתית לפסילת ראיות שהושגו שלא כדין, בהתקיים שני תנאים מצטברים: הראיה הושגה שלא כדין וקבלת הראיה תביא לפגיעה משמעותית בזכותו של החשוד להליך הוגן. כמו כן, פרשת יששכרוב קבעה כי הפגיעה בשתי זכויות היסוד: זכות השתיקה והזכות היוועצות בעורך דין,³⁰ יבחנו מאותה נקודה לא רק במסגרת התנאי של 'חופשית ומרצון', אלא גם בהקשר של 'זכות להליך פלילי הוגן', וכי קיימת אפשרות לפסול הודאה מטעם זה בלבד.

בע"פ 1301/06 **עזבון אלזם נ' מדינת ישראל**³¹, ערך בית המשפט דיון מעמיק על שתי זכויות היסוד, ואלו היו מסקנותיו: לעניין, הזכות היוועצות בעורך דין, הודגש כי זכות זו היא אחת הזכויות

²⁷ ראה: ה"ש 16, קדמי על ראיות- הדין בראי הפסיקה, עמ' 42.

²⁸ דן ביין "כללי החקירה המשטרית היש מקום לקודיפיקציה של "חוקי הציד"? עיוני משפט י"ב(1) (1987) 129.

²⁹ גדי אשד "חקירה המשטרית והמודיעין האנושי" משפט וצבא 18, (התשס"ו) 223, 224-225.

³⁰ חובת היידוע של נאשם אודות זכותו להיוועץ בסגור מצויים בסעיפי חוק הבאים: סעי' 32 לחוק סדר הדין הפלילי

(סמכויות אכיפה- מעצרים), התשנ"ו-1996 וסעי' 19 לחוק הסנגוריה הציבורית, התשנ"ו-1995.

³¹ סג(2) 177.

החשובות הנתונות לנאשם במהלך החקירה המשטרית. כאשר הרציונל לכך הינו הרצון לאפשר לעורך דין ליידע את הנחקר בדבר מכלול הזכויות המוקנות לו במהלך החקירה, לרבות זכותו לחקירה הוגנת וזכותו שלא להפליל את עצמו. לצד כך, ישנו רציונל מרכזי נוסף והוא יכולת עורך הדין לפקח על הליך החקירה ולהוות גורם מפקח על תקינות החקירה ועל אמינות הראיות המושגות בה, במיוחד במניעת הודאות שווא³². השופט לוי אף מרחיב ואומר דברים אלו :

”על חוקרי המשטרה להקפיד, אפוא, בזכות ההיוועצות של הנחקר הקפדה יתרה, אשר תשתקף הן במדיניות ברורה של גורמי החקירה באשר לנסיבות בהן ניתן להפעיל את סמכות מניעת המפגש, הן בהצגתה בפני חשוד הנתון בחקירה, והן בהפעלתה על פי המתווה שנקבע בסעיף 34 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ”ו-1996 (להלן: ”חוק המעצרים”).”³³

מדברים אלו זועקת החשיבות של הזכות להיוועצות כמגשימה את הזכויות המנויות בחוק יסוד כבוד האדם וחירות. אחת הבעיות המרכזיות שמעלה בית המשפט במקרה דנן, הינה הפעלת אמצעי חקירה בלתי הוגנים, שעיקרם מניעת צרכים בסיסיים ושימוש בטכניקות דיבוב אקטיבית. בית המשפט מצא כי ההודאות שנמסרו למדובבים הינם קבילות כראיה לכול דבר ועניין מאחר והפרטים שנמסרו להם נמסרו מרצונו החופשי של הנאשם, ללא נקיטה באמצעים מצד המדובבים. אולם, המדובבים במקרה דנן היו אלו שייעצו לנאשם שלא לשמור על זכות השתיקה, ועל כך שציינה השופטת חיות את הדברים הבאים :

”במקרה דנן עולה בבירור מחילופי הדברים המצוטטים כי פעילות המדובבים היא שגרמה לאלזם לוותר על זכות השתיקה, בניגוד לעצה מפורשת שקיבל בעניין זה מסניגורו אותה חשף בפני המדובבים...כפי שצוין מכיר הדין הישראלי בפעילותם של מדובבים אקטיביים כתחבולה לגיטימית, גם אם יש בפעילות זו כדי לגרום לחשוד להפר את שתיקתו ולספר למדובבים פרטים על האירוע שבגיניו הוא נחקר...אך דומה כי במקרה דנן חצו המדובבים את הגבול. הם שידלו את אלזם לוותר על זכות השתיקה, לאחר שגרמו לו לפקפק בעצותיו של הסניגור. לצורך כך לא היססו המדובבים להטיל דופי ביושרה המקצועית של סניגורים בכלל ושל

³² שם, פס' 25 לפסק דינו של השופט לוי, ואסמכתאות שם.

³³ שם.

הסגור המסוים בפרט ואף שכנעו את אלזם לפטרו ובינתיים השיאו הם לאלזם עצות 'משפטיות', תוך הצגה מוטעית של הדברים... ופיתוח תלות מצד אלזם בהם... בכך, כאמור, פגעו המדובבים לא רק בזכות השתיקה שעמדה לאלזם אלא גם בזכות נוספת שהוכרה בדין כזכות מן המעלה הראשונה העומדת לחשוד בפלילים, היא הזכות להיות מיוצג בידי עורך דין ולהיוועץ בו³⁴

דבריה אלו של השופטת חיות עומדים במחלוקת אל מול דעתו של שופט לוי, כאשר גזע המחלוקת מצוי בזיקה שבין התוודותו של הנאשם בפני המדובבים להודאה הפורמאלית שמסר לחוקרים. וכן, האם בהתאם לנסיבות חרגו המדובבים מן הסביר המקובל. השופט לוי פירט את דעתו בנושא וקבע כי ניסיונם של המדובבים לעודד את הנאשם להתוודות בפני חוקריו אינו פסול. הרי שתכליתם של המדובבים, כפי שקבעה הפסיקה, היא לעודד את הנאשם לדבר, ואין בעידוד זה כדי להפר את זכות השתיקה של החשוד בפלילים³⁵, אולם דבריו אלו של השופט לוי מציגים את דעת המיעוט במקרה, מאחר והשופט דנציגר בחר בגישתה של השופטת חיות, ואף אוסיף ואמר כי :

" אין מחלוקת כי הפעלת מדובב, כשלעצמה, אינה פוגעת בזכותו של חשוד לאי הפללה עצמית, וזאת בין אם מדובר במדובב "אקטיבי", אשר כשמו כן הוא – מנסה לדובב את החשוד ולהוציא ממנו, בתחבולות, פרטים ואף הודאה במעשים המיוחסים לו; ובין אם מדובר במדובב "פאסיבי" שאינו יוזם פנייה לחשוד ומגיב לפניותיו של האחרון בלבד. ואולם, פעילותם האקטיבית של המדובבים במקרה שלפנינו, או שמא יש לומר – פעילותם האקטיבית יתר על המידה – חרגה מגבולותיהן של "תחבולות לגיטימיות". מצטרף אני למסקנתה של השופטת חיות בעניין זה, לפיה פעילות זו פגעה בשתי זכויותיו הבסיסיות ביותר של אלזם – זכות השתיקה וזכות ההיוועצות.³⁶"

זה המקום לציין כי העיגון החקיקתי לזכות לשתיקה מצוי בסעי' 47 לפקודת הראיות, שזו לשונו :

³⁴ שם, פס' 7 לפסק דינה של השופטת חיות.

³⁵ שם, פס' 40(ג) לפסק דינו של השופט לוי.

³⁶ שם, פס' 2 לפסק דינו של השופט דנציגר.

”אין אדם חייב למסור ראייה אם יש בה הודיה בעובדה, שהיא יסוד מיסודותיה של עבירה שהוא מואשם בה או עשוי להיות מואשם בה.”

לפיכך, הודאה חופשית ומרצון כנדרש בחוק, היא כזאת שקדמה לה אפשרות בחירה בין מסירת גרסה לבין הימנעות ממסירתה. בנוסף, על המשטרה חלה חובת האזהרה שאותם הם אמורים להקריא לחשוד, והיא נועדה להעמידו בפני החשדות שיוטחו בפניו ולאפשר לו לעמוד על זכות השתיקה, שלפיה הוא חייב לומר דבר וכול שיאמר עלול לשמש נגדו בבית המשפט. אזהרה זו מאפשרת לחשוד לדעת במה הוא מואשם ולהגיב להאשמות אלה בלבד³⁷. קרי, זכות השתיקה מטרתה למנוע הודאות שווא הנאמרות עקב לחץ נפשי או עקב שכנוע מדובבים.

מכול הנאמר לעיל עולה, כי יש מקום לשימוש בתחבולות במסגרת החקירה המשפטית, אולם אלו צריכות היות תואמות את זכויות שיש לנחקר. כבר בתחילת הפרק נאמר כי המטרה של המשטרה הינה לשמור על אינטרס הציבור לסדר ציבורי, מחד. מאידך, חוק היסוד מעניקים לפרט זכויות שאין לרמוס אותם גם כאשר מדובר בנחקר במסגרת הליך פלילי. יתרה מכך, הפסיקה הישראלית מכירה בדוקטרינה של פסילה ראיות שלא הושגו כדין, ואף, כעולה מהסקירה, עושה שימוש בדוקטרינה זו לזכות נאשמים. לכן, לאחר שהוצג חשיבות כל אחד מהצדדים יש לשאול באלו תחבולות עושים שימוש לרוב, מה ההצדקה לנקיטה בתחבולות אלו, וכמובן מה הביקורת שמושמעת לגינוי שימוש בתחבולות.

³⁷ ראה: ה"ש 21 לעיל, צמריון חלק, עמ' 251.

2. תחבולות, הצדקה וביקורת

ע"פ 9613/04 ציון בן סימון נ' מדינת ישראל³⁸, קובע כי השימוש בתחבולות הינו כורח המציאות, כאשר המטרה הינה לאזן בין הרצון לחשוף את האמת לבין הרצון להגן על כבוד הנחקר. אם זאת, אינטרסים אלו אינם מוחלטים, וחברה דמוקרטית אינה נכונה שחוקרים ישתמשו בכל האמצעים על מנת לחשוף את האמת³⁹. לכן, על חוקרי המשטרה רשאים, ולעיתים אף חייבים לעשות שימוש בתחבולות; אך על האמצעים שהם נוקטים להיות סבירים⁴⁰. נשאלת השאלה, כפי שהועלתה כבר קודם, מה הם אותם אמצעים סבירים?

בפרק הקודם, המסקנה שהתקבלה גרסה כי ישנם שי סייגים עיקריים: האחד, שאין להשתמש בתחבולה המפה את זכות החשוד להימנע מהפללה עצמית, קרי, להפר את שתי זכויות העיקריות: הזכות להיוועצות עם עורך דין והזכות לשתיקה; השני, אין לנקוט באמצעי חקירה שהשימוש בהם פוגע בשורת עשיית הצדק. קדמי, בספרו, נותן הגדרה למה הוא האמצעי הפסול, תוך שהוא מציין חמש קבוצות של התנהגות פסולה, אשר הוכרה בפסיקה ככזו העשויה להוביל לשבירת רוחו של החשוד והודאת שווא: 1. אלימות ואיום באלימות; 2. שימוש בשיטת תחקור שאינה הוגנת; 3. הפעלת לחץ נפשי לא הוגן על הנחקר; 4. שימוש בתחבולות שאינן לגיטימיות; 5. פיתוי והשאה⁴¹. במסגרת סמינריון זה נתמקד בקבוצה הרביעית: שימוש בשיטת תחקור שאינה הולמת.

2.1. סוגי התחבולות שבשימוש המשטרה

המשטרה יכולה לאסוף חומר חקירה בדרכים רבות ומגוונות, כאשר החקירה יכולה להיות סמויה ואז ישנו שימוש נרחב בהפעלת אנשי מודיעין, הפעלת סוכנים, מדובבים, תצפיות, מעקבים האזנות ועוד. מנגד, החקירה יכול להיות גלויה, ואז אינסוף לסוגי התחבולות בהן יכול המשטרה לנקוט,

³⁸ (ניתן ב-4.09.2006, פורסם בנבו)

³⁹ בג"ץ 5100/94 הועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(4) 817, 835 (1999).

⁴⁰ ע"פ 2831/95 אלבה נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(5) 221, 291 (1996).

⁴¹ ראה: ה"ש 16 לעיל, קדמי, על ראיות- הדין בראי הפסיקה.

החל מזיוף מסמכים⁴²; הצגת ראיה מדעית שקרית⁴³; ועד זיוף הודאות כוזבות של שותפים. כפי שנאמר, אין סוף לתחבולות שניתן להשתמש בהן על מנת להגיע לחקר האמת, השאלה האמתית היא כיצד מבחינים בין תחבולות ראויות לפסולות.

בגיבוש כללי חקירה, מתנגשים שני ערכים, הרצון לחשוף את האמת, ובכך להגשים את אינטרס הציבור בגילוי עבירות ובמניעתן; מאידך, הרצון להגן על כבוד האדם של הנחקר ועל חירות, ולכן כחברה, עלינו לאסור על החוקרים לעשות שימוש בכל האמצעים על מנת לחשוף את האמת, רק מהסיבה הפשוטה שדרכי חקירה המשטרית הנהוגה במשטר, הן בבואה של טיב המשטר כולו⁴⁴. כמובן, שאין להקל ראש בצורך להיאבק בפשיעה ולמגרה, דבר המחייב את המשטרה לנהוג בדרכים יצירתיות ובתחבולות חקירה לגיטימיות. עם זאת, חקירת משטרה צריכה להיעשות באופן שיעלה בקנה אחד עם שלטון החוק וזכויות הנחקר, יפים לכך דבריו של השופט כהן בע"פ 4988/08 פרחי נ' **מדינת ישראל**⁴⁵:

"מדיניות שיפוטית ראויה אינה יכולה להשלים עם ראיות שהן פרי תחבולת חקירה הפוגעת באוטונומיית הרצון החופשי. ברי, כי הרשות החוקרת אמונה על חשיפת האמת אך זו צריכה להתבצע במגבלות החוק ומבלי לנקוט בתחבולות נפסדות שיש בהן משום פגיעה בזכויות יסוד. לצד האינטרס הציבורי כבד המשקל שבהעמדת האשמים לדין שומה על רשויות אכיפת החוק לכבד את זכויותיו של החשוד ושל הנאשם, ובפרט את זכותם להימנע מהפללה עצמית' (שם, פסקה 9)"

אין צל של ספק כי תכליתו של הדין הפלילי הוא מיצוי הדין עם האשמים, אבל אין לשאוף להגשים תכלית זו בכול מחיר, וודאי לא במחיר של פגיעה בעקרונות היסוד של שיטת המשפט. כפי שצוין לעיל, ישראל כמדינה דמוקרטית חרטה על דגלה את הצורך בהגנת זכויות החשוד ונאשם, ואף יתרה

⁴² ע"פ 398/89 מנצור נ' **מדינת ישראל**, (ניתן ב-19.01.1994, פורסם בנבו)- שם הוצג לחשוד מברק שקרי, הקובע

שטביעות אצבעותיו נמצאו בזירה.

⁴³ ע"פ 2939/09, 3233/09 **פילצה נ' מדינת ישראל**, (ניתן ב-15.10.2009).

⁴⁴ ראה: ה"ש 39, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל.

⁴⁵ ניתן ב-1.08.2011, פורסם בנבו)

מכך, אימצה את הדוקטרינה של הליך הוגן, לכן אינה יכולה זו להשלים עם דרכי חקירה שנועדו לעקוף את זכות זו להליך הוגן ולרוקנם מתוכן ממשי⁴⁶.

2.2. הבחנה בין תחבולה לגיטימית לבין אמצעי פסול, בין ביקורת להצדקה

יוזכרו דבריו של השופט ויתקון בפרשת גד כהן, שם נאמר כי עלינו להתחשב בקשיים שהמשטרה נתקלת בהם במלחמתה בפשע, ואין זה מין הנמנע לשאול שאלות מכשילות בעת חקירה זוהי חובתו וזכותו של החוקר, כאשר מנגד זכותו של החשוד היא לשתוק ולא להישבר⁴⁷. לדבריו אלו של השופט ויתקון מצטרף גם השופט בך בב"ש 22/87 ביטר נ' מדינת ישראל⁴⁸, וקובע כי :

"התשובה על השאלה, מהו הגבול בין תחבולה לגיטימית לבין אמצעי פסול, הינה אולי קשה מבחינה תיאורטית אך לא כל כך קשה מבחינה מעשית, שכן תחושת הצדק, השכל הישר וחוש הפרופורציה ישמשו בנושא זה בדרך כלל מנחים בטוחים"

לא אחת נפסק כי לא תמיד נוחה הדעת היפה מתחבולות חקירה כאלה ואחרות, אך כל עוד משתכנע בית המשפט כי לא פגעו לאמיתן בזכויות הנאשם, אין הן יכולות להיות בסיס לפסילת המהלכים להיתר התחבולות⁴⁹. כל הנאמר לעיל מביא לכדי מסקנה כי ישנו צורך בתחבולות ולכן, אין לשלול לחלוטין את השימוש בתחבולות, היות וזה חלק אינהרנטי מהחקירה. אם זאת, בתי המשפט מסייגים התנהגויות שאינן רצויות במסגרת חקירה, על ידי פסילת ההודאות שהתקבלו תוך שימוש באמצעים פסולים, לדוגמה: בע"פ 344/75 נחום נ' מדינת ישראל⁵⁰, נפסלה הודאתו של הנחקר, לאחר שזו נגבתה בסיום 13 שעות חקירה, עם הפסקות קצרות ושתי חוליות חוקרים העוסקות בחקירה לסירוגין. וכן, לאחר שבמשך שבועיים לא ניתנה לחשוד האפשרות להיפגש עם עורך דין;

⁴⁶ דנ"פ 5852/10 מדינת ישראל נ' שמש, (ניתן ב-9.01.2012, פורסם בנבו).

⁴⁷ ראה: ה"ש 5 לעיל, פרשת גדי כהן.

⁴⁸ פ"ד מא(1) 52, 56 (1987)

⁴⁹ ע"פ 9808/06 ירון סנקר נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-29.07.2010, פורסם בנבו) פס' 25; וכן, ע"פ 8702/12 שמואל זאוי נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-28.07.2013, פורסם בנבו) פס' כו' לפסק דינו של השופט רובינשטיין באומרו: "הטעם לכך הוא הצורך באכיפת החוק, והרי אילוא תחבולות שנוקטו יהיו לא מעט עבריינים שלא ישגו ראיות נגדם, והרי אין לצפות מחשודים כי הם עצמם, בחקירה נטולת תחבולות, יכרכו חבל סביב צווארם שלהם."

⁵⁰ פד"י (1) 659, 664.

בע"פ 10049/08 **ראתב אבו עצה נ' מדינת ישראל**⁵¹, נפסלה הודאתו של הנחקר בגין נקיטתה של חוקרת בפיתוי והשאה אשר, לדעת, בית המשפט שללו את כוח ההתנגדות של החשוד באופן המנטרל את יכולתו לעשות שימוש מושכל בזכות השתיקה העומדת לו. בע"א 4584/10 **מדינת ישראל נ' רגב שובר**, (ניתן ב-04.12.2012, פורסם בנבו) (להלן: "**פרשת שובר**"), נקבע כי הצגת דו"ח DNA כוזב הינה בגדר חציית קו אדום. עוד בפסק דין זה הובא ביקורת כלפי את התנהלות הפסולה של המשטרה בעת החקירה ונאמר כי אין הדעת סובלת מצב בו שזיכרון דברים של המשטרה אינם משקפים נאמנה את מצב הדברים כהווייתם, או מצבים בהם משטרת ישראל מציגה בפני בתי המשפט מידע בלתי מדויק. עוד צוין, כי כיום בעידן בו נתקף מעמדה של ההודאה⁵² וירדה קרנם ונתקף מעמדם של המדובבים, הגיע כעת תורם של הזכ"דים, המזכרים והדוחות המשטרתיים. נכון לומר כי קשה להגדיר את קו הגבול בין תחבולה אסורה לתרגיל חקירה לגיטימי וזאת למרות הפסיקה הענפה שקיימת, עדיין הקווים המנחים בסוגיה זו "עמומים למדי"⁵³.

מאידך, אחת הטענות הנפוצות ביותר להצדקת השימוש בתחבולות, הינה נעוצה בעובדה שיש לצייד את חוקרים בכלים יעילים במלחמתם נגד הפשיעה⁵⁴. הבעיה המרכזית של החוקרים נעוצה בעבודה כי זכויות הפרט תוספות מקום רם ונכבד במערכת המשפט, זכויות אלו מונעות מהחוקרים להגיע לחקר האמת ובשל כך יש צורך לעשות שימוש בתחבולות. יובהר, כי הפסיקה, דווקא בנושא זה לא מסכימה עם ההצדקה כלל. לאורך השנים, בתי המשפט היו אלו שהתירו פגיעה רחבה יותר ויותר בחשודים תוך שלילת חלק ניכר מזכויותיהם והחמרה בעונשים⁵⁵. מלבד שני הצדקות מרכזיות אלו ישנן גם הצדקות כגון: דלדול באמצעי חקירה שנותרו בידי החוקרים; תחבולות עשויות לסייע

⁵¹ (ניתן ב-23.08.2012, פורסם בנבו).

⁵² פרשת שובר, פס' 103-105 לפסק דינו של השופט עמית.

⁵³ ע"א 4241/06 **לוי נ' מדינת ישראל - משטרת ישראל**, (ניתן ב-12.03.2009, פורסם בנבו).

⁵⁴ בועז סנג'רו "השימוש בתחבולות ובמדובבים לשם גביית הודאה" **עלי משפט** ט (תשע"א) 399, 411.

⁵⁵ שם, סנג'רו, עמ' 412 במאמרו מציין כי הטענה שקיימת מגמה של חיזוק זכויותיהם של חשודים והתעצמות ההגנה עליהן. זוהי אופטימיות חסרת תקנה. ההערכה המקובלת היא שתהליך הוא בדיוק הפוך, החל מביטול דרישת ה"סיוע" לאורם השנים באשר לעוד ועוד ראיות, דרך ביטול הלכת קינזי שמנעה העדתו של השותף כנגד שותפו כל עוד משפטו תלוי ועומד, דרך קביעת האפשרות של שתיקה במשפט כ"דבר מה נוסף" להודאה (הלכת מילשטיין), בואכה חוק מאבק בארגוני הפשיעה, שלוכד ברשותו לא אנשי מאפיה, אלא גם גנבים החוברים לגניבה משותפת, שולל מהחשודים חלק ניכר מזכויותיהם ומכפיל את עונשיהם של המורשעים- ואלו רק דוגמאות ולא רשימה ממצה.

בקיצור משכי המעצר; והודאה הניתנת בפני מדובר היא רצונית. אולם, כפי שהוצג לאורך כל הסמינריון הצדקה העיקרית לשימוש בתחבולות נעוץ בעובדה כי לעיתים אין ברירה בידי החוקרים אלא להפעיל תחבולה על מנת להגיע לחקר האמת, הרי כפי שהשופט כהן ציין בפרשת גדי כהן, **"חקירתו של פושע אינה משא-ומתן בין שני סוחרים שלווים והגונים המנהלים את עסקם על בסיס אמון הדדי מירבי"**. בעת חקירה, לרוב מדובר באנשים המכירים את עולם הפשע ולו במעט, ויודעים כי המשטרה נוקטת בתחבולות על מנת להוציא מהם מידע. לכן, לא ייתכן להעמיד את חוקרי המשטרה, באופן גורף, כבולים בפני שוקת שבורה ללא אפשרות לעשות את עבודתם נאמנה. מאידך, כפי שנאמר, אנשי המשטרה הינם אמונים על שמירת הסדר הציבורי והציבור נותן בהם את אמונו כל אלו יעשו שימוש בסמכויות המוקנות להן בהתאם לחוק ובצורה אתית.

זה המקום לציין כי המלומד סנג'רו מבקר נחרצות את כל ההצדקות לתחבולות בחקירה, לשיטתו היעילות, אם מבינים שההודעה איננה ראייה טובה וחזקה אזי גם כל התחבולות והשקרים והזיופים שנועדו להשיגה אינם יעילים, ואף יתרה מכך, הערכיות שבדרכי התחבולה עלולים לגרום לנזק ארוך טווח לחברה.

3. משפט משווה

לאחר שנבחנה סוגיית התחבולות בדין הישראלי, אגש לבחון כיצד שיטות משפט שונות בוחנות את סוגיה. אין זה סוד כי בשיטות משפט שונות קיימות גישות שונות בנושא ככללי פסילת ראיות שהושגו שלא כדין. כבר בשלב זה יצוין מדינות האיחוד האירופי, עפ"י סעי' 14 להחלטת מסגרת בעניין זכויות החשוד בהליכים פליליים⁵⁶, קבוע כי כל המדינות החברות באיחוד מחויבות לתנאים הבאים: א. לוודא שכל חשוב יהיה מודע לזכויותיו הפרוצדוראליות הרלבנטיות לו באופן מידי, באמצעות הודעה כתובה; ב. חובה לוודא שקיים תרגום אחיד של נוסח ההודעה לכל השפות הרשמיות של מדינות האיחוד ולהבטיח את הפצתו וזמינותו בקרב כל גורמי החקירה שבמדינה; ג. לוודא שפקיד האכפפה והחשוד, אם ירצה בכך, יחתו על כתב זכויות, כראיה לכך שהמסמך הוצע, נמסר והתקבל. כמו כן, במאי 2012, ניסחה מועצת האיחוד האירופי יחד עם הפרלמנט האירופי דירקטיבה הקובעת את החובות המינימאליות של המדינות החברות באיחוד האירופי בכל הנוגע ליידוע חשודים ונאשמים בדבר הזכויות הפרוצדוראליות המגיעות להם⁵⁷. שני סעיפים עיקריים של עוסקים במידע והזכויות שיש לספק לחשוד בעת מעצר. בנוסף, במשפט האנגלי, Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) קובע בסעי' 3.1 את החובה המוטלת על הקצין האחראי ליידע את החשוד בדבר זכויותיו לרבות הזכות להיוועץ עם עורך דין ולקבל בסיוע משפטי חינם. כמו כן, סעי' 3.2 קובע כי על חשוד לקבל לידי מסמך כתוב בו מובהרים לו זכויותיו כפי שאלו לו מופיעים בסעי' 3.1, כמובן שההודעה צריכה להימסר לחשוד כבר בתחילת החקירה. יש לציין כי ה-PACE חולל מהפכה בדיני החקירה האנגלים, ושינה את נקודת המבט לבחינה של קבילותה של ראייה. בטרם לחוק, הדגש הושם על השאלה האם הראייה ניתנה בהתאם לדרישת הוולונטריות, הרי שעל פי החוק החדש הבחינה השתנתה וכעת בוחנת את התנהגותם של החוקרים ואם זו הייתה ראויה, כהליך מהזכות להליך הוגן. מאותו רגע ואילך החוק האנגלי החיל על בתי המשפט את החובה

⁵⁶ Green Paper of 19 February 2003 on Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union, COM(2003) 75 final

⁵⁷ Directive 2012/13/EU of the European Parliament and The Council of 22 May 2012 on the right to Information in criminal proceedings.

להתייחס לכללים אלה ולשאלה מהי משמעות הפרתם, אם הופרו במקרה ספציפי⁵⁸. כאשר סעי' 78 ל-PACE מתיר לבית המשפט את הסמכות לפסול ראייה שעלולה לפגוע בהגינות ההליך הפלילי.

ארה"ב

זה המקום לציין כי סקירה זו תתמקד במשפט האמריקאי, לאור הפסיקה המוכרת מאוד בכול העולם⁵⁹ *Miranda V. Arizona* (להלן: "פרשת מירנדה"), בו נקבע כי מכוח התיקון החמישי לחוקה, על המשטרה ליידע את החשוד על אודות זכותו החוקתית שלא להשיב לשאלות חוקריו, על כך שתשובותיו עלולות לשמש ראיה נגדו, ועל זכותו החוקתית להיפגש עם סגור, ושזה ישהה איתו בחקירה, אלו בהם בעצם ה-Miranda Rights, שהפרתם תגורר את פסילת ההודאה, אם ניתנה כזו. התיקון השישי לחוקה האמריקאי ביסס עוד בשנת 1791, את זכותו של הנאשם לייצוג משפטי בכל ההליכים, וזו לשון התיקון:

"In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right ... to have the assistance of counsel for his defense."

כלומר, המטרה היא למסדר את הזכות לייצוג, על מנת למנוע מצב שבו אדם העומד בפני האשמות חמורות, בלחץ אדירה, במצב נפשי, יתמודד עם המצב לבדו ללא הבנה בסיסית במשפטים. יתרה מכך, מאחר וארה"ב מחילה את עונש המוות, הרי שהנאשם אינו עומד רק בפני איבוד חירותו, אלא הוא עלול להיות במצב של איבוד חיי⁶⁰. ההתפתחות המשמעותית החלה הרבה לפני פרשת Miranda עוד בשנות שלושים ובעיקר בשנות השישים, שורה ארוכה של פסקי דין תקדימיים הרחיבו ועיצבו את הזכות לייצוג משפטי בהליכים פלילים, במסגרת ההרחבות אלו נפסק כי אם אין ביכולתו של הנאשם לשכור את שירותיו של עורך דין זה ימונה לו מטעם המדינה⁶¹. ניתן לומר, כי עיגון זכות מהווה עיגון הזכות להליך הוגן. יוזכר כי במערכת המשפט הישראלי שתי הזכויות העיקריות בזכות להליך הוגן הינן: הזכות להיוועץ עם עורך דין והזכות לשתיקה. חשוב לציין כי

⁵⁸ סעי' 67 (11) ל-PACE

⁵⁹ 384 U.S. 436 (1966)

⁶⁰ Johnson v. Zerbst 304 U.S. 458, 463 (1938).

⁶¹ שם, וכן, Johnson v. Zerbst Gideon v. Wainwright 372 U.S. 335, 342 (1963)

התיקון השישי לחוקה ופסיקת בית המשפט העליון בעקבותיו אינם מעניקים לחשוד הגנה וזכות לייצוג משפטי במרבית הליכי החקירה, שכן מרבית ההליכים מתקיימים בדרך כלל לפני אשמתו הרשמית בביצוע העבירה.

ציינתי את זכות השתיקה, זכות זו זכתה לעיגון בתיקון החמישי לחוקה, וכן בפסיקות רבות של בית המשפט העליון משנות הששים, במסגרתן נפסק כי החשוד רשאי להימנע מלהפליל את עצמו, או בתוארו האחר, החשוד זכאי לזכות השתיקה. פסק הדין המרכזי בנושא הינו *Malloy v. Hogan*⁶² בו נקבע לראשונה כי הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמית הקבוע בתיקון החמישי חל על כל ההליכים הפליליים בכול המדינות מכות תיקון ה-14 לחוקה.

יש לציין כי עוד בטרם פרשת *Miranda*, בית המשפט העליון האמריקאי לבחון האם התחבולות שננקטות על ידי המשטרה הינם חוקיות וההודאות המושגות הן כתוצאה משימוש לגיטימי בתחבולות אלו. לדוגמה ב-*Leyra v. Denno*⁶³, החשוד ביקש לראות רופא בגלל בעיה רפואית ממנה הוא סבל, המשטרה במקום לספק לו רופא סיפקה לו פסיכיאטר שמטרתו הייתה להוציא מחשוד הודאה. בית המשפט במקרה זה קבע כי החשוד הונאה לתת את הודאתו ובשל כך אין זו קבילה. במאמרה, מביאה *Gohara*⁶⁴, דוגמאות מתוך פסקי דין הרבים המציגים תחבולות שונות שהם נקטו אנשי המשטרה על מנת לגבות הודאה. יתרה מכך, מציינת *Gohara* כי מספר שנים לאחר פרשת *Miranda*, קבע בית המשפט העליון האמריקאי כי הודאות שהושגו באמצעות תחבולות, חייבות להיות מוערכות על פי מבחן "מכלול הנסיבות". מבחן זה בעצם מתיר לחוקרים להשתמש בתחבולות בעת חקירה, אותם תחבולות שבעבר נחשבו לכפייה. החלטה זו, מין הסתם, עוררה סערה רבה וביקורת נוקבת. בשנת 2004, כארבעים שנה אחרי, נפסק כי הודאה שמושגת באמצעות תחבולות ללא הקראת הזכויות לפני, אינה חוקית ולפיכך, ההודאה נפסלת כראיה⁶⁵. לבסוף המסקנה אליה מגיעה *Gohara* גורסת כי הליבה של המערכת המשפט האמריקאית נסמכת בעיקר

⁶² 378 U.S. 1, 8 (1964)

⁶³ 347 U.S. 556 (1954).

⁶⁴ Miriam S. Gohara "A Lie for a Lie: False Confessions and the Case for Reconsidering the legality of Deceptive interrogation Techniques" 33(3) Fordham Urban Law Journal 101 (2005).

שם, עמ' 110.⁶⁵

על ראיות שהושגו כדין, וזאת על מנת להגביר את אמון הציבור במערכת המשפט האמריקאית המבטיח לעשות צדק. אם בעבר, היה מקובל לקבל ראיות שהושגו על ידי תחבולות שלא כדין, בעידן של היום מערכת המשפט האמריקאית רואה זו בעין חמורה, ולכן, לא תתקבל הודאה בטרם הושמעו לחשוד זכויותיו, או שההודאה הושגה על ידי הצגת מצגי שווא.

מכול הנאמר לעיל עולה, גם מערכת המשפט האמריקאית, כמו מערכת המשפט הישראלית, מכירה בחובה ליידע החשוד כי זכות להיוועץ עם עורך דין. פרשת Miranda קובעת כי הראיות שהושגו בחקירה יהיו קבילות אך ורק אם נשמרו זכויותיו של החשוד, והתקיים שני תנאים מצטברים: החשוד מצוי בחזקת משטרה, או נשללת ממנו הזכות לחירות באופן ממשי על ידי הרשויות; אותו חשוד מצוי בהליכי חקירה על ידי רשויות החקירה. אם זאת ישנם חריגים לפרשת Miranda, במסגרת חריגים אלו נקבע כי גם אם לא מולאו הדרישות של פרשת Miranda הראייה שהושגה תהיה קבילה וניתן יהיה להגישה לבית המשפט, יצוין בקצרה כי חריגים אלו קשורים בשלום הציבור; כאשר ישנו צורך להוכיח אך ורק אמינות גרסתו של עד או של הנאשם; במקרים שהפרת הכללים של פרשת Miranda, הפרות שהן זניחות וניתנות לריפוי; כאשר מבקשים להסתמך על ראייה וקבלת אינה נובעת באופן ישיר מהפרת כלל פרשת Miranda. המסקנה המתבקשת הינה כי, כמו הדין הישראלי, גם הדין האמריקאי הינו מאוד דינמי בנושא זכויות הנחקרים בחקירות ועבר תמורות רבות במאה האחרונה. נראה כי כיום, גם בישראל וגם בארה"ב הנטייה היא לשמור על זכויות הנחקר מהחשש שמא אדם חף מפשע יורשע, ולכן ראיות שמושגות באמצעים ותחבולות שאינם כדין, הפסיקה לא ממהרת להותירם, ואף נהפכה נוטה הפסיקה לפסלם. מתוך מחקרים רבים שנעשו בארה"ב בעקבות פרשת Miranda עולה כי פרשה זו כובלת החוקרים ואינה מאפשרת להגיע לחקר האמת פעמים רבות⁶⁶. אם כך, הרי ששימוש בתחבולות בחקירה צריכות להיעשות בארה"ב, בדיוק באותה מתכונת כמו בישראל, להישמר לתחבולות שלא יכולות להתפרש לשתי פנים כנוגדות את הדין, אחרת ישנה סכנה כי הראייה תפסל.

⁶⁶ Paul. G. Cassel & Bret. S. Hayman "Police Interrogation in the 1990s: An Empirical Study of the Effects of Miranda" 43 U.C.L.A. Law Review p. 909 (1996) George .C. Thomas "Is Miranda a Real World Failure? A Plea for More & Better Empirical Evidence" 43 U.C.L.A. Law Review p. 821 (1996)

4. סיכום

בתחילת הסמינריון נשאלה השאלה מה מעמדם החוקי של תחבולות בחקירה, או במילים אחרות האם מותר להשתמש בהן על מנת להוציא ראיות ומידע מהחשוד. כבר בשלב זה יצוין, כי אין מסקנה חד משמעית וזאת לאור העובדה כי הדין הישראלי אינו קובע מסמרות בעניין זה. יתרה מכך, הדין הישראלי מתיר את הכללים במעין עמימות שיש לצקת לתוכה המון פרשות. חוסר בהירות זה, לעניות דעתי, פסול משתי סיבות עיקריות: האחת, לא החוקר ולא החשוד יודעים בוודאות מה מותר ומה אסור, וכאשר המצב הוא כזה המקום לטעויות של הצדדים הוא גדול, כמו גם התוצאה. מחד, החוקר עלול להרוס תיק חקירה ולשחרר חשוד שהוא מסוכן לציבור. מאידך, הלחץ הנפשי וחוסר הידע של הנחקר עלולים לעלות במחיר החופש שלו; השנייה, העמימות הזו כובלת את ידיהם של אנשי המשטרה במיגור הפשיעה ושמירה על הסדר הציבורי, שזהו אינטרס ציבורי מרכזי.

המסקנה המתבקשת הינה, כי על המחוקק מוטלת האחריות לעשות את עבודתו להגדיר את התחום האפור של תחבולות בחקירה. קרי, המצב המשפטי זועק להסדר חד משמעית של כללי החקירה וסוגיות הזכות להיוועצות והשתיקה. יש שיטענו כי ישנה מערכת הוראות פנימית, כמו גם מערכתית אתית, אשר מנחים את רשויות החקירה. הבעיה המרכזית עם הוראות אלו שהן אינן מתפרסמות בפומבי ולא ניתן לתקוף אותן בדיון הציבורי, משכך המצב הרי שלא ניתן לבחון באם אנשי המשטרה אכן נהגו בהתאם להוראות.

מנגד, אציין כי אין צל של ספק שיש צורך בתחבולות מדי פעם, אחזור שוב למשפטו של השופט כהן בפרשת גדי כהן, שם הוא מציין כי בחקירה הצדדים אינם מצויים במשא ומתן המתנהל על בסיס אמון הדדי ותום לב. במרבית המקרים מדובר באנשים שיודעים דבר או שניים על עולם הפשע, בכלל ועולם החקירות בפרט. מטרתם הינה לשמור על חירותם בכול דרך אפשרית כולל שימוש בתחבולות שמשבשות חקירה ולא מאפשרות את חקר האמת עד תום. בשל כך, יש הצדקה לתחבולות שהרי שבלעדיהם ידיהם של חוקרים יהיו כבולות יתר על המידה, והסדר הציבורי יפגע. אף על פי כן, על מנת להבטיח כי אנשים תמימים לא יפגעו מתחבולות אלא, ולא יורשעו לשווא, יש לעמוד על שתי זכויות היסוד: הזכות להיוועץ, והזכות לשמור על שתיקה מכל משמר.

עוד אציין, כי באם המטרה של המשטרה הינה לאסוף חומר ראיות, הרי שנקודת המוצא של אנשיה צריכה להיות שאין בונים תיק על מנת להרשיע מישהו לשם ההרשעה, אלא חוקרים את התיק למען

הפקת מסקנות המשקפות את המציאות. נראה כי גישת אנשי המשטרה היא שכול חשוד הוא אשם ויש לבחון כיצד מרשיעים אותו. גישה זו מוטעית, הגישה הנכונה צריכה להיות שכול חשוד הוא חף מפשע עד אשר הוכח אחרת, והחקירה צריכה להיות מכוונת בצורה כזו. אף ארחיב ואומר כי יש צורך להפעיל סנקציות נגד אותם חוקרים שנוהגים בצורה בזויה, אין הם שונים מאותם עבריינים שיושבים מולם.

סמוררון לוגמא

ביבליוגרפיה

חקיקה-

פקודת המשטרה [נוסח חדש], תשל"א-1971.

חוק המשטרה, תשס"ו-2006.

חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982.

פקודת הפרוצדורה הפלילית (עדות), חא"י, פרק ל"ד מס' 33 לשנ' 1972.

חוק יסוד : כבוד האדם וחירותו.

פקודת הראויות [נוסח חדש] התשל"א-1971.

חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה- מעצרים), התשנ"ו-1996.

חוק הסנגוריה הציבורית, התשנ"ו-1995.

Green Paper of 19 February 2003 on Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union, COM(2003) 75 final

Directive 2012/13/EU of the European Parliament and The Council of 22 May 2012 on the right to Information in criminal proceedings.

Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE)

פסיקה-

בע"פ 216/74 גד כהן נ' מדינת ישראל, פ"מ כט(1) 340 (1974).

ע"פ 344/75 נחום נ' מדינת ישראל⁶⁷, פד"י (1) 659 (1975).

⁶⁷ פד"י (1) 659, 664.

ע"פ 183/78 סלימן סלמן אבו מידג'ם נ' מדינת ישראל, פ"ד לד(4) 533 (1980).

ב"ש 22/87 ביטר נ' מדינת ישראל, פ"ד מא(1) 52, 56 (1987).

בג"ץ 5100/94 הועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(4) 817, 835 (1999).

ת"פ (ראש"צ) 4081/04 מדינת ישראל נ' בן שטרית איציק ואח', (ניתן ב- 31.03.2005, פורסם בנבו).

ע"פ 9613/04 ציון בן סימון נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-4.9.2006, פורסם בנבו).

ע"פ 5104/06 בניירישלויק נ' מדינת ישראל, תק-על 2007(2) 2156 (2007).

בש"פ 2043/05 מדינת ישראל נ' זאבי ואח', (ניתן ב-19.09.2005, פורסם בנבו).

ע"פ 398/89 מנצור נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-19.01.1994, פורסם בנבו).

ע"פ 2939/09, 3233/09 פילצה נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-15.10.2009).

ע"א 4241/06 לוי נ' מדינת ישראל - משטרת ישראל, (ניתן ב-12.03.2009, פורסם בנבו).

בג"ץ 2605/05 המרכז האקדמי למשפט ועסקים, חטיבת זכויות האדם נ' שר האוצר, (ניתן ב-19.11.2009, פורסם בנבו).

ע"פ 9808/06 ירון סנקר נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-29.07.2010, פורסם בנבו).

ע"פ 4988/08 פרחי נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-1.08.2011, פורסם בנבו).

רע"פ 10141/09 אברהם בן חיים נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-6.03.2012).

ע"פ 10049/08 ראתב אבו עזא נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-23.08.2012, פורסם בנבו).

ע"פ 8702/12 שמואל זאוי נ' מדינת ישראל, (ניתן ב-28.07.2013, פורסם בנבו).

Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436 (1966).

Leyra v. Denno 347 U.S. 556 (1954).

Johnson v. Zerbst 304 U.S. 458, 463 (1938).

Johnson v. Zerbst Gideon v. Wainwright 372 U.S. 335, 342 (1963).

Malloy v. Hogan 104. 378 U.S. 1, 8 (1964).

ספרות-

אבי דוידוביץ "אתיקה בניהול חקירה" (1991)

http://134725.livepage.co.il/image/users/134725/ftp/my_files/%D7%90%D7%AA%D7%99%D7%A7%D7%94%20%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%94%D7%95%D7%9C%20%D7%97%D7%A7%D7%99%D7%A8%D7%94.pdf?id=3206487

בועז סנגירו "כלל פסילת הראיות שהושגו שלא כדין שנקבע בהלכת יששכרוב- בשורה או אכזבה? דעה והזמנה לדיון נוסף" **משפט צבאי יט** (התשס"ז) 67.

בועז סנגירו "השימוש בתחבולות ובמדובבים לשם גביית הודאה" **עלי משפט ט** (תשע"א) 399.

גדי אשד "החקירה המשטרית והמודיעין האנושי" **משפט וצבא 18**, (התשס"ו) 223.

דליה צמריון-חלק "עיוותי דין בחקירה בהקשר למניעת זכויות הנחקר" **הרשעות שווא- היבטים פילוסופיים, פסיכולוגיים וארגוניים 243** (פרלשטיין וגינורסר, עורכים, 2012).

דן ביין "כללי החקירה המשטרית היש מקום לקודיפיקציה של "חוקי הציד"? **עיוני משפט י"ב(1) (1987) 129**.

יעקב קדמי **על סדר הדין הפלילים, קובץ הרצאות (1985)**.

יעקב קדמי **על ראיות- הדין בראי הפסיקה (התשנ"ט)**.

עופר גוט **עיוות דין בהליך הפלילי (התשס"ח, 2008)**.

Miriam S. Gohara "*A Lie for a Lie: False Confessions and the Case for Reconsidering the legality of Deceptive interrogation Techniques*" 33(3) Fordham Urban Law Journal 101 (2005).

Pual. G. Cassel & Bert. S. Hayman "*Police Interrogation in the 1990s: An Empirical Study of the Effects of Miranda*" 43 U.C.L.A. Law Review p. 909 (1996).

George. C. Thomas "*Is Miranda a Real World Failure? A Plea for More & Better Empirical Evidence*" 43 U.C.L.A. Law Review p. 821 (1996)